

ΤΟ ΑΒΕΝΤΙΝΟΝ

ἀληθές ὅτι ὁ περίπατος οὗτος δὲν εἶναι καθ' ὅλου
τερπνός καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται καὶ πολὺ
διδασκτικός. Πλὴν δὲ τούτου ταχέως ἀποκάλυψε τις
διατρέχων τὰς ὑπογείους ἐκείνας στοάς, ὧν οἱ τοῖ-
χοι ἔχουσιν ὠρυγμένας παραλλήλους νύμφας ἢ κοι-
λότητας ὁμοίας πρὸς ὑπερθεμιμένας σειρὰς συρ-
ταρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων νυμφῶν εἰσῆγοντο τὰ
πτώματα. Ἐπειτα, μετὰ κόπου ὑπομένει τις ἐπὶ
πολὺ τὴν ὑγρὰν τοῦ ὑπογείου ψυχρίαν καὶ τὴν ἐκεί-
θεν ἀναδιδομένην ἀηδῆ ὄσμήν. Ἄλλ' ἂν τις κατορ-
θῶσῃ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ἐντύπωσιν
καὶ προσαναγκάσῃ ἑαυτὸν εἰς ἀκριβῆ καὶ ἐκ τοῦ
πλησίον ἐξέτασιν, βλέπει τότε ὅτι οἱ μακροὶ ἐκεῖνοι
καὶ μονότονοι διάδρομοι ἔχουσι πολλὰ νὰ μᾶς δι-
δάξωσι. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἀμετρία τῶν αὐτῆ, ἣτις
μᾶς φαίνεται τόσον καταπονητικὴ, μᾶς δίδει τὴν
ἐννοιαν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν πιστῶν κατὰ τὸν
τρίτον αἰῶνα. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἕκαστον κοιμητή-
ριον συνέκειτο ἀρχῆθεν ἐκ μιᾶς μόνον κρύπτῃς ὀλί-
γῃς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν κρύπτῃν χριστιανὸς τις
πλουσιώτερος τῶν ἄλλων ὤρυττεν ὑπογείως πρὸς
ἰδίαν ταφὴν ὑπὸ γῆπεδον ἀνήκον εἰς αὐτόν. Ὅπως
δὲ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς ἦτο συνήθεια νὰ παρέχωσι
τόπον ἐν τοῖς νεκρικοῖς αὐτῶν μνημείοις εἰς τοὺς μάλ-
ιστα ἀγαπητοὺς ἐκ τῶν φίλων τῶν καὶ εἰς τοὺς
πιστοτάτους τῶν ἀπελευθέρων τῶν, εἶναι πιθανὸν
ὅτι καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἔκαμνε τὸ αὐτὸ πρὸς τοὺς
ὁμοθρήσκους του. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὕτω
θαπτομένων ἠῤῥξανε διηνεκῶς, ἐχρειάσθη νὰ συμ-
πικνωθῶσιν οἱ τάφοι, ἔπειτα δὲ ἡ κρύπτῃ νὰ
εὐρυνθῇ. Προσέθηκαν κατὰ πρῶτον κρύπτῃς πα-
ραλλήλους, ἔπειτα, ὅταν καὶ αὐταὶ ἐπληρώθη-
σαν, ὤρυξαν τὸ ἔδαφος κατωτέρω, οὕτω δὲ ἐσχη-
ματίσθησαν πλείονες σειραὶ ἢ πλείονα πατώματα
ἐνταφιάσεων. Ὅταν τις διατρέχῃ τὸν λαβύρινθον
ἐκεῖνον τῶν στοῶν, αἱ ὁποῖαι διασταυροῦνται καὶ
συμπλέκονται, ὅταν καταβαίῃ τὰς στενάς κλίμα-
κας, αἱ ὁποῖαι ἄγουσιν ἀπὸ τὸ ἐν πάτωμα εἰς τὸ

ἄλλο καὶ βλέπῃ πόσος κόπος ἐχρειάσθη διὰ νὰ μὴ
ἀφελθῇ οὐδ' ἐλάχιστον μέρος τοῦ χώρου ἀργὸν καὶ
ἀκατάληπτον, ἔχει τότε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του
καταπληκτικὴν εἰκόνα τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς διε-
δόθη ἡ νέα θρησκεία.

Αἱ κατακόμβαι καὶ ἄλλα σπουδαιότερα διδά-
σκουσιν, ἂν ἔχωμεν τὴν ὑπομονὴν ἐκ τοῦ πλησίον
νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς τάφους. Ἄς ρίψωμεν τὸ βλέμμα
ἐπὶ τῶν κεχαραγμένων ἐπιγραφῶν, ὅσας δὲν ἐξήλει-
ψεν ἐξ ὀλοκλήρου ὁ χρόνος. Ἀποτελοῦνται συνήθως
ἐξ ἐνὸς στίχου ἢ δύο· τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος, ἢ
ἡλικία του καὶ πότε ἀπέθανε, διὰ νὰ ἔρχονται οἱ
πιστοὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ θανάτου του
νὰ προσεύχωνται, τίποτε ἄλλο. Ἦτο ἄρα δοῦλος ἢ
ἐλεύθερος, πλούσιος ἢ πέννης, ἄρχων ἢ ἀπλοῦς πο-
λίτης; Πρὸς τί αἱ διακρίσεις αὗται τῆς ἐπιγείου ζωῆς
ὅταν μέλλῃ τις νὰ προσέλθῃ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου; Δὲν
θα εὐρῆτε ἐδῶ οὔτε τὰς ἐκδηλώσεις ἐκείνας τῆς
στοργῆς, δι' ὧν συνήθως πληροῦνται αἱ ἐπιτύμβιοι
ἐπιγραφαί. Ἡ μόνη ἐξαιρέσις εἶναι ὅτι ἐνίοτε μή-
τηρ τις μὴ δυναμένη νὰ κατάσχῃ τὴν ὀδύνην ἐπὶ
τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ τέκνου της, μᾶς λέγει ὅτι ἦτο
«γλυκεῖα ψυχὴ καὶ ἀθάνα». Προσέτιθετο πολλάκις
καὶ σύμβολόν τι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὑπενθύμιζον
εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν κοινὴν αὐτῶν πίστιν· ἢ ἄγ-
κυρα, ὁ ἰχθύς, ἢ περιστέρα, καὶ εὐσεβές τι ῥητόν,
δι' οὗ βραχύτατα ἐκδηλοῦνται αἱ εὐχαὶ τῶν ἐπι-
ζώντων· «Δῶν αὐτῷ ἀνάψυξιν ὁ Θεός!» ἢ «Εἰ-
ρήνην σοι!» Ἄλλὰ πόσα δὲν ἐκφράζει ἡ ἀπλότης
αὕτη, ἡ καταπινομένη ὀδύνη, ἡ πίστις ἢ ἐκδη-
λουμένη ἄνευ ἐκφράσεων! Οἱ τάφοι οὗτοι ὑπὲρ πᾶν
ἄλλο μᾶς θέτουσιν εἰς ἄμυστον συγκοινωνίαν πρὸς τὸν
πρωτόγονον Χριστιανισμόν.

Τινὲς ἐκ τῶν τάφων ἐκείνων ἔχουσιν ἀκόμη ζω-
γραφίας, ἃς ὁ χρόνος ἔβλαψεν οὐκ ὀλίγον. Τὰς ζω-
γραφίας ταύτας εἶναι ἄξιον νὰ μελετήσῃ τις ἐπι-
μελῶς διότι εἶναι αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς χριστιανικῆς
τέχνης, ἣτις βλέπομεν ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας